

VOJENSKÉ STŘETY ROKU 1866 NA CHRUDIMSKU A SOUVISEJÍCÍ PAMÁTKY

Jiří SYNEK

V okolí Chrudimi sice v průběhu prusko-rakouské války roku 1866 nedošlo k žádné z velkých bitev, přesto bylo město nuceno plnou měrou nést následky vojenského tažení v podobě péče o velké množství zraněných vojáků, výživy okupačního pruského vojska a především muselo čelit epidemii cholery, která si vyžádala nemálo obětí. Období pruské okupace města popsala řada autorů, dvěma drobným střetům pruských a rakouských oddílů, k nimž došlo 5. července 1866 v Chrudimi a jejím okolí, však byla vždy věnována jen značně omezená pozornost a nebyly zatím podrobně a komplexně zpracovány. Stejně byly dosud opomíjeny okolnosti vzniku pomníků dvou obětí těchto bojů a líčení epidemie cholery v roce 1866 vychází především z celkové sumy zeměřelých, aniž by došlo k detailnímu studiu matrik z tohoto roku. Následující stať se zaměřuje právě na tuto dosud opomíjenou problematiku a pokouší se ji objasnit na základě studia širokého spektra zdrojů zahrnujících především plukovní dějiny všech jednotek, které se na střetech v Chrudimi podílely, matričních záznamů a zajímavých archivních materiálů uložených ve Státním okresním archivu v Chrudimi.

Situace Chrudimi, která zatím válečné události pozorovala z povzdálí bezpečného zázemí, se rapidně změnila po bitvě u Hradce Králové, neboť se toto město stalo jedním z míst, kterými ustupovaly na Moravu kolony poražené spojenecké armády. Už 4. července 1866 sem dorazil rakouský VIII. armádní sbor, větší část saského armádního sboru a tři záložní jezdecké divize. Zadní voj tvořila 1. lehká jezdecká divize generálmajora Leopolda von Edelsheima¹⁾ ustupující od Pardubic.²⁾

1) Rakouská 1. lehká jezdecká divize byla tvořena šesti jezdeckými pluky a třemi dělostřeleckými bateriemi rozdělenými do tří uskupení: brigáda plukovníka Johanna von Appela (dragounský pluk č. 2 a husarský pluk č. 9, 4-liberní jezdecká baterie č. 4/XI), brigáda plukovníka Oliviera Wallise auf Karighmain (dragounský pluk č. 1 a husarský pluk č. 10, 4-liberní jezdecká baterie č. 5/XI), brigáda generálmajora Ignaze von Fratricsevicse (husarské pluky č. 5 a 8, 4-liberní jezdecká baterie č. 6/XI). *Österreichs Kämpfe im Jahre 1866*, I, Wien 1868, příl. s. 94–95.

2) *Der Antheil des Königlich Sächsischen Armeecorps am Feldzuge 1866 in Oesterreich*, Dresden 1869, s. 263; *Österreichs Kämpfe im Jahre 1866*, IV, Wien 1869, s. 10.

Vojenské jednotky brzy Chrudim zaplnily, jak o tom ostatně podává svědectví František Sobek:³⁾ „V několika málo čtvrtodinách Chrudim přeplněna byla téměř ubožáky: v nemocnici, na náměstí, po schodech v radnici a kde kdo klesl, aneb uložen jest na smrt' utrmácený a blátem i krví potřísněný.“ Obyvatelé města poskytli procházejícím vojákům všemožnou pomoc, aby si mohli alespoň krátce odpočinout a občerstvit se před dalším pochodem. Zvláště velkou pozornost způsobil příchod části pěšího pluku č. 21, doplňovaného z nedaleké Časlavi, kterou obyvatelé vítali jako domácí jednotku. Ještě ráno 5. července bylo náměstí zaplněné povozy a odchod rakouského vojska skončil téhož dne před polednem, přičemž v městské nemocnici zůstali pouze těžce ranění, neschopní dalšího transportu.⁴⁾ Večer 4. července v nejbližším okolí Chrudimi kromě 1. lehké jezdecké divize tábořila také rakouská 4-liberní pěší baterie č. 3/IV a části saského armádního sboru (15 děl, 1. ambulance a 2. polní nemocnice).⁵⁾

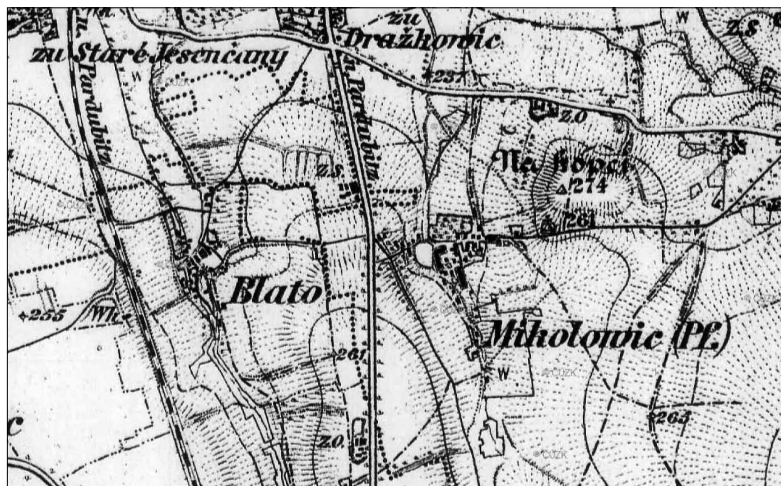
3) Události válečného roku 1866 v Chrudimi podrobně popsala řada autorů: František SOBEK, *Vzpomínka na rok 1866*, Chrudim 1889; Čeněk FLORIÁN, *Chrudim za války r. 1866*, Chrudimský kraj 9, 1920, č. 44, s. 1–2; č. 46, s. 1; č. 47, s. 1–2; č. 48, s. 1; č. 49, s. 1–2; č. 50, s. 1–2; č. 52, s. 1; Antonín BLAŽEK, *Chrudim před sedmdesáti lety*, Zpravodaj Chrudimska, 1936, č. 23, s. 4; č. 24, s. 7; č. 25, s. 7; č. 26–27, s. 4–5; č. 28, s. 4; č. 29, s. 4–5; č. 30, s. 4; č. 31, s. 4; č. 32, s. 4–5; č. 33, s. 5; Jaroslav VESELÝ, *Události v Chrudimi za války roku 1866*, Chrudimské vlastivědné listy 14, 2005, č. 4, s. 6–9; Josef ŠRÁMEK, *Poznámka k událostem na Chrudimsku za prusko-rakouské války roku 1866 bezprostředně po bitvě u Hradce Králové*, Chrudimské vlastivědné listy 21, 2012, č. 4, s. 10–12; David RICHTER, *Chrudim v roce 1866*, Chrudimské vlastivědné listy 25, 2016, č. 3, s. 14–19; č. 4, s. 2–6; č. 5, s. 12–16; Jaroslav VESELÝ, *Události v Chrudimi za války roku 1866*, Bellum 1866 14, 2005, č. 2, s. 14–17; David RICHTER, *Chrudim v roce 1866. Život a vztahy v době pruské okupace*, Bellum 1866 25, 2016, č. 2, s. 35–58; Státní okresní archiv (dále SOKA) Chrudim, fond Alois Leiser, inv. č. 9, Alois LEISER, *Chrudim ve válečné době roku 1866* (rukopis). Čeněk Florián vycházel ze vzpomínek F. Sobka a A. Leisera, které doplnil o své poznatky. Dva drobné střety pruských a rakouských oddílů, k nimž došlo 5. července 1866 v Chrudimi a jejím okolí a epidemie cholery včetně památek na ni, však v této literatuře nebyly zatím podrobně zpracovány. Viz také Jiří SYNEK, *Chrudim ve víru válečných událostí 4. a 5. července 1866*, Bellum 1866 31, 2022, č. 2, s. 10–25.

4) Z nich postupně zemřeli tři rakouští vojáci: 13. 7. 1866 desátník pěšího pluku č. 62 Mikuláš Tomas, 16. 7. vojín pěšího pluku č. 3 Josef Schwach a 31. 7. vojín pěšího pluku č. 71 Stephan Kutač. Ještě před bitvou u Hradce Králové se do Chrudimi dostal voják August Gottlebel od saského trénu, který v městské nemocnici zemřel 3. 7. na protřžení střeva. Státní oblastní archiv (dále SOA) v Hradci Králové, fond Sbírka matrik Východočeského kraje, sign. 3684, Matrika zemřelých Arciděkanského úřadu Chrudim 1865–1879, sign. 3684, s. 48–51.

5) F. SOBEK, *Vzpomínka na rok 1866*, s. 2–3; Österreichs Kämpfe im Jahre 1866, IV, s. 9; Der Antheil des Königlich Sächsischen Armeecorps am Feldzuge 1866 in Oesterreich, s. 267.

U Pardubic byl ponechán dragounský pluk č. 2, z něhož byly okolo 15. hodiny vyčleněny 1. a 4. eskadrona pod velením podplukovníka Roberta von Kutschenbacha k zajištění dotyku s nepřítelem, zatímco zbytek pluku odjel k Chrudimi, kde se okolo 19. hodiny utábořil západně od města. Podplukovník Kutschenbach zůstal se svým oddílem mezi Jesničankami a Dražkovicemi a rozeslal hlídky pátrat po nepříteli, který se již blížil, a proto byl ve večerních hodinách zapálen silniční most přes Labe.⁶⁾

Rakouská Edelsheimova 1. lehká jezdecká divize opustila 5. července okolí Chrudimi a ve městě byly ponechány 4. a 5. eskadrona husarského pluku č. 8, kterým velel major Lamoral prinz Thurn und Taxis, aby podpořily dvě eskadrony dragounů podplukovníka Kutschenbacha, předsunuté k Dražkovicím.⁷⁾

Obr. 1: Prostor mezi Dražkovicemi a Mikulovicemi na mapě 1: 25 000 (3. vojenské mapování).

6) Gustav AMON von TREUENFEST, *Geschichte des k. k. Dragoner-Regimentes Feldmarschall Alfred Fürst zu Windisch-Graetz Nr. 14*, Wien 1886, s. 692; Johann Freiherr von WALDSTÄTTEN, *Die 1. leichte Kavalleriedivision in der Zeit vom 3. bis 15. Juli 1866*, Österreichische militärische Zeitschrift, 1905, č. 1, s. 6.

7) Österreichs Kämpfe im Jahre 1866, IV, s. 12; G. AMON von TREUENFEST, *Geschichte des k. k. Husaren-Regimentes Alexander Freiherr v. Koller Nr. 8 von seiner Errichtung 1696–1880*, Wien 1880, s. 559; Eduard Ritter von STEINITZ, *Der Rückzug der Nordarmee vom Schlachtfeld des 3. Juli*, Wien 1907, s. 59.

Pruská jezdecká divize generálmajora Julia von Hartmanna⁸⁾ vyrazila 4. července okolo 16. hodiny z královéhradeckého bojiště, aby obsadila Pardubice, pokud je nepřítel nebude bránit, a udržela je až do příchodu pěchoty předvoje V. armádního sboru. Následujícího dne ráno bylo po dosažení Pardubic zjištěno, že silniční i železniční mosty jsou spálené a generálmajor Hartmann nechal 2. tělesný husarský pluk č. 2 a poznaňský hulánský pluk č. 10 nejprve přebrodit Labe nedaleko pod spáleným silničním mostem, a poté 1. eskadronu hulánů rytmistra von Büntinga vyslal do Pardubic na průzkum.

Rytmistr Bünting se svou eskadronou projel Pardubicemi a postupoval po silnici k Chrudimi, avšak u Mikulovic narazil na rakouské dragouny. Jednalo se o 1. a 4. eskadronu dragounského pluku č. 2 podplukovníka Kutschenbacha, které zde byly od předchozího dne. Došlo ke krátkému střetu, který obě strany popisují mírně odlišně. Podle dějin rakouských dragounů „byla podplukovníkem Kutschenbachem, který se svou hlavní částí nacházel u Dražkovic, vyslána zprátka do Pardubic k navázání dotyku s nepřítelem jedna četa, která byla pruskou hulánskou eskadronou zahnána zpět. Podplukovník Kutschenbach vrhl tuto eskadronu opět zprátka k Pardubicím a stáhl se poté, co nepřítel rozvinul daleko větší síly a později také dělostřelectvo, spolu s divizionem hessen-casselských husarů, spěchajících k jeho podpoře, nejprve do Chrudimi a poté k Chrastí.“⁹⁾ Ke střetu došlo přibližně v 9.30 hodin, neboť podplukovník Kutschenbach v tuto dobu odeslal na velitelství divize kurýra s lakonickou zprávou: „Byl jsem napaden dělostřelectvem a jezdectvem.“¹⁰⁾ V boji se vyznamenal dragounský strážmistr Gratian Pranal od 4. eskadrony, který „při potyčce s nepřítelem z vlastní vůle jednoho muže z nepřátelské střelecké linie s opravdovou odvahou zajal a spolu s koněm přivedl zpět – za tento hrdinský čin byl vyznamenán Stříbrnou medailí za statečnost 1. třídy.“ Podobně události líčí i dějiny husarského pluku č. 8 a dílo rakouského ge-

8) Pruskou jezdeckou divizi generálmajora Hartmanna tvořila kyrysnická brigáda generálmajora von Schoena (slezský kyrysnický pluk č. 1 a západopruský kyrysnický pluk č. 5), lehká jezdecká brigáda generálmajora von Witzlebena (poznaňský hulánský pluk č. 10, 2. tělesný husarský pluk č. 2 a 2. dvanáctiliberní jízdní baterie od slezského polního dělostřeleckého pluku č. 6) a zeměbranecká jezdecká brigáda plukovníka von Frankenberg-Ludwigsdorffa (2. zeměbranecký husarský pluk, 1. zeměbranecký hulánský pluk, 3. dvanáctiliberní jízdní baterie od dolnoslezského polního dělostřeleckého pluku č. 5).

9) G. AMON von TREUENFEST, *Geschichte des k. k. Dragoner-Regimentes*, s. 693.

10) J. WALDSTÄTTEN, *Die 1. leichte Kavalleriedivision*, s. 12.

nerálního štábu.¹¹⁾ Major Taxis odeslal z tábora u Chrudimi generálmajoru Edelsheimovi v 10.45 hodin hlášení: „*Podle přiložené zprávy byl podplukovník Kutschenbach napaden jezdecktva a dělostřelectvem. Vyslal jsem jednu eskadronu k němu jako podporu, se druhou stojím před Chrudimí.*“¹²⁾

Z pruské strany střet podrobně líčí dějiny poznaňských hulánů: „*Rytmistr Bünting na úrovni Mikulovic narazil na tři eskadrony nepřátelského jezdecktva. Předvojová četa s nimi udržovala čilý střelecký boj. Poté, co rytmistr Bünting odeslal zprávu divizi, rozhodl se pro útok. Pak nepřítel ukázal další čtvrtou a pátou eskadronu, také to vypadalo, že bude podpořen pěchotou, pravděpodobně jen pár rozptýlenými vojáky. Mezitím přijela klusem 3. eskadrona našeho pluku a vyslala nepříteli do boku jednu četou (poručík Naglo). Brzy nato se objevil také podplukovník von Barnekow se zbytkem pluku, a to přimělo nepřítel obrátit a přerušit útok. Hulán Drescher od 1. eskadrony byl odraženou střelou lehce zraněn na čele, hulán Stein padl nepříteli (Sasům?) do rukou poté, co byl spolu se svým koněm zraněn, kromě toho eskadrona ztratila jednoho koně mrtvého a jednoho zraněného. Podarilo se ale získat čtyři kořistní koně.*“¹³⁾ Okolo poledne generálmajor Hartmann vybral k táboření prostor jižně od Pardubic u Zeleného předměstí a čekal, až zbývající pluky jeho divize přebrodí Labe. Je třeba dodat, že Prusům nemohlo na pomoc přijet dělostřelectvo, jak hlásili rakouští dragouni, neboť obě baterie Hartmannovy divize byly v té době ještě na pravém břehu Labe.¹⁴⁾

Pruský V. armádní sbor, který 5. července v 5 hodin vyrazil na pochod k Hradišti na Písku, jako součást svého předvoje vyslal kombinovanou jezdeckou brigádu generálmajora Karla Heinricha von Wnucka, sestávající z 1. slezského dragounského pluku č. 4, západopruského hulánského pluku č. 1 a 2. a 4. dvanáctiliberní jezdecké baterie od dolnoslezského polního dělostřeleckého pluku č. 5, aby překročila Labe a pokračovala na Chrudim. Brigáda přebrodila Labe okolo 14. hodiny, předjela Hartmannovu jezdeckou divizi a okolo 15. hodiny dosáhla Chrudimi. Poručík von Rosen byl s jednou četou 4. eskadrony 1. slezského dragounského pluku č. 4 vyslán do města.¹⁵⁾

11) G. AMON von TREUENFEST, *Geschichte des k. k. Huszaren-Regimentes*, s. 559; *Österreichs Kämpfe im Jahre 1866*, IV, s. 12.

12) J. WALDSTÄTTEN, *Die 1. leichte Kavalleriedivision*, s. 12.

13) Gerard GRAAFF, *Das Posensche Ulanen-Regiment Nr. 10 von seiner Stiftung im Jahre 1860 bis zum 1. Januar 1883*, Berlin 1883, s. 75.

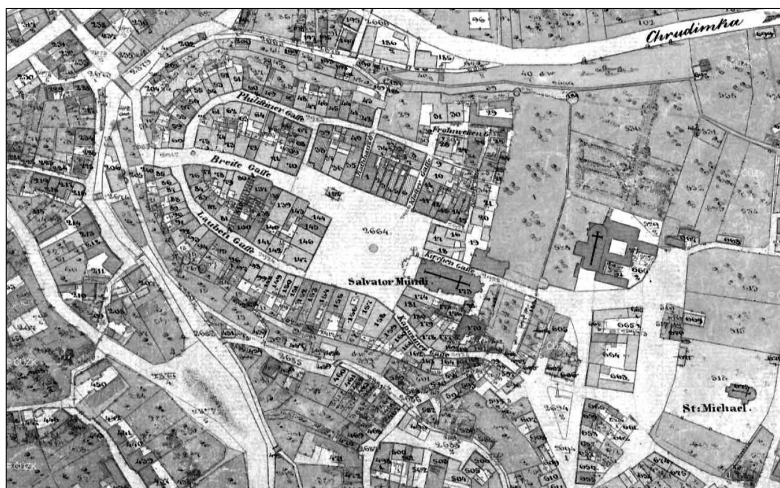
14) Hans von KIRCHBACH, *Die Theilnahme des 5. Armee-Korps an der Kriegerischen Ereignissen gegen Oesterreich in den Tagen vom 27. Juni bis 3. Juli 1866, spezieller der 10. Infanterie-Division*, Berlin 1868, s. 153.

15) Tamtéž, s. 153; E. STEINITZ, *Der Rückzug der Nordarmee*, s. 51; Hans von KROSIGK, *Geschichte des 1. schlesischen Dragoner-Regiments Nr. 4*, Breslau 1873, s. 47.

Další události podrobně líčí Čeněk Florián: „*V noci na 5. července přibýlo do Chrudimě na 3 000 husarů s 8 děly a zůstali státi, u kůln¹⁶⁾ na polích, reserva to ku krytí ustupující armády, jejíž ústup trval ještě celé dopoledne 5. července, ale byl již pravidelný. Též ranění odváženi na sanitních vozích.*

Po odchodu husarů z města zůstala v okolí hlídka asi desíti mužů, jež tvořila řetěz od Bilan k Vostřešanům. Tehdy již se blížilo 7 pruských dragounů¹⁷⁾ s důstojníkem v čele, přední to stráž oddílu vedeného gen. Wnuckem, který postupoval od Pardubic ke Chrudimi. Při postupu předstráž pruských stáhlo se deset mužů zadní hlídky rakouské do města a rozestavili se na náměstí a v ulicích.

Bylo po druhé hodině odpolední. Na rohu Martiniho ulice¹⁸⁾ a náměstí u lékárny seděl na koni četař husarů Michal Zeley z Felegyhazi a pokuřoval z dýmky. V tom byl upozorněn, aby couvl, že pruské předstráže jsou již na mostě. Učinil tak, když již od sochy P. Marie ujížděli nepřátelé na náměstí a hnali se za ním. Zahouklo sice pět střelných ran, ale četaře viděti nebylo. Hned sedm světlemodrých pruských hulánů stanulo na náměstí před poštou

Obr. 2: Chrudim na mapě z roku 1839 (stabilní katastr, otisk 0997),
vpravo hřbitov u kostela sv. Michala.

16) Na Kůlnách – za Janským předměstím, okolí dnešní SOŠ a SOU obchodní a služeb na Čáslavské ulici. D. RICHTER, *Chrudim v roce 1866*, č. 4, s. 5.

17) F. SOBEK, *Vzpomínka na rok 1866*, s. 3; uvádí mylně, že se jednalo o 7 dragounů pruských od jezdeckého pluku gardového.

18) Dnes ulice Široká.

(č. p. 109 a 110I) a vyřizovalo v radnici, aby se městská rada odebrala ke „Sklepům“¹⁹⁾ a ujednala s gen. Wnuckem zásobení 3 000 mužů pruské avantgardy.

Kolem Prušáků utvořil se zatím kroužek zvědavců – mezi nimi učitel Šín, výběrčí pivního krejcaru Turek, lékárník Leiser, vypovězený ruský Polák rytmistr Otton Rokozyer a koželužský tovaryš Josef Matyáš z Chrudimi. Mezi tím, co tyto pruské předstrážce vyzvídaly o rakouském vojsku, třeskla rána a Matyáš klesl mrtev. Nastalo vzrušení, za něhož Rokozyer dokazoval přítomným Prušákům, že padla střelná rána z pošty. Byla to choulostivá situace, poněvadž Prusům se dostalo ujištění, že zde rakouského vojska není, ač zde byla zadní hlídka, o které mysleli, že již odjela. Vtom Prusové zahlédli za hlavním kostelem²⁰⁾ husary a pustili se za nimi. Na kočské silnici za Novým městem došlo k šarvátce poblíže kříže na rozcestí ke Třem Bubnům dnes stojícího. Tam padl odvážný husarský četař, zasažen byl kulí do hlavy, i pruský důstojník, kterého Prusové odvezli do Pardubic.²¹⁾

Kirchbach celou událost popisuje následujícími slovy: „Poručík von Rosen s jednou četou 4. eskadrony 4. dragounského pluku zahnal skrz Chrudim rakouské husary, zajał na náměstí 1 důstojníka a 20 vojinů a svedl u jižního východu z města šarvátku s rakouskou husarskou hlídkou. Jelikož na dohled byly větší oddíly nepřátelského jezdeckta, následovala brigáda klusem skrz Chrudim. Narazila na tři až čtyři rakouské eskadrony husarů, ale oni útok nepřijali, nýbrž ustoupili po silnici na Brno. 4. eskadrona dragounů a 2. eskadrona hulánů zaujaly předsunutá postavení jižně od Chrudimi, byly obsazeny vjezdy do města, brigáda bivakovala severně od něho.“²²⁾

Sobek dodává, že „tam, kde stojí kříž, padl husarský strážmistr, jenž, vynikaje neobyčejnou odvahou, sám jediný byl obrátil se proti Prusům. Z těchto poraněn byl důstojník a dva dragoni zabiti.“²³⁾ Otakar Jedlička píše, že ve srážce dva pruští jezdci a jeden rakouský husar padli a byl zraněn pruský důstojník.²⁴⁾ Prusové však žádné ztráty nevykazují a nejsou záznamy ani o žádném pruském důstojníkovi, který by byl odvezen do lazaretu do Pardubic. Dějiny 1. slezského dragounského pluku č. 4 žádné vlastní ztráty ne-

19) Sklepy – na okraji města při silnici na Pardubice, kde byly vybudovány pivovarské sklepy. Dnes zde stojí restaurace Na Sklepech.

20) Jedná se o kostel Nanebevzetí Panny Marie na dnešním Resselově náměstí.

21) Č. FLORIÁN, *Chrudim za války r. 1866*, č. 47, s. 1–2.

22) H. KIRCHBACH, *Die Theilnahme des 5. Armee-Korps*, s. 153–154.

23) F. SOBEK, *Vzpomínka na rok 1866*, s. 3.

24) Otakar JEDLIČKA, *Boje v Čechách a na Moravě za války roku 1866*, III, Pardubice 1883, s. 11.

uvádějí a podle nich dragouni zastřelili jednoho rakouského poddůstojníka a ukořistili jeho koně.²⁵⁾

K dokreslení situace je nutno uvést ještě vyličení události v díle *Episoden aus den Kämpfen der k. k. Nord-Armee 1866*: „Jákmile Prusové husary zpozorovali, když se již také seskupili, pronásledovali je. Jako poslední z husarů jel četař Michael Zeley, který nanejvýš odvážně, ano až šíleně směle udržoval kontakt s pronásledujícím nepřátelským oddílem a vyměnil si s dragouny několik výstřelů. Zeley poté vyrazil z města po státní silnici a za ním oddíl pruských dragounů. Přibližně 5 minut od města dostihl nepřítel odvážného četaře, který se statečně bránil, ale byl zasažen kulkou do čela a padl mrtev k zemi.“²⁶⁾

Rakouská 4. a 5. eskadrona husarského pluku č. 8 majora Taxise a 1. a 4. eskadrona dragounského pluku č. 2 podplukovníka Kutschenbacha odjely k Chrasti, kde se spojily s husarským plukem č. 9. Prusové je následovali až k Zaječicím a na noc se vrátili do Chrudimi.²⁷⁾

Prvním zemřelým byl koželužský tovaryš Josef Matyáš, narozený 24. března 1839 v Kostelci nad Orlicí v domě čp. 22 jako nemanželský syn Eleonory, dcery šátkaře Josefa Matiasa z Vamberka. Později žil ve Vamberku, kdy se dostal do Chrudimi jako tovaryš, není známo.²⁸⁾ Ve čtvrtek 5. července 1866 se stal obětí kulky určené pruským dragounům a vystřelené pravděpodobně z karabiny některým z husarů od husarského pluku č. 8. Vzhledem k tomu, že nedlouho před osudným výstřelem ujíšťovali chrudimští měšťané pruskou hlídku o tom, že ve městě již nejsou rakouští vojáci, snažil se jim lékárník Leiser namluvit, že „Matyáš trpěl padoucníci, že jí byl asi opětně zachvácen a že padnuv na kámen hlavu si prorazil. Dne 6. července 1869 byl hrob Matyášův otevřen a shledáno, že jeho lebka byla prostřelena. Projektil nalezen pod lebkou.“²⁹⁾ V chrudimské matrice zemřelých je jako příčina úmrtí uvedeno „otřesení mozku (padl na náměstí u příchodu Prusů do Chrudimě)“ a zcela mylně je zapsán věk 36 let. Pohřben byl 7. července na hřbitově u kostela sv. Michala.³⁰⁾

25) H. KROSIGK, *Geschichte des I. schlesischen Dragoner-Regiments*, s. 47.

26) Arthur BOUVIER – Johann KRAINZ, *Episoden aus den Kämpfen der k. k. Nord-Armee 1866*, Graz 1897, s. 239.

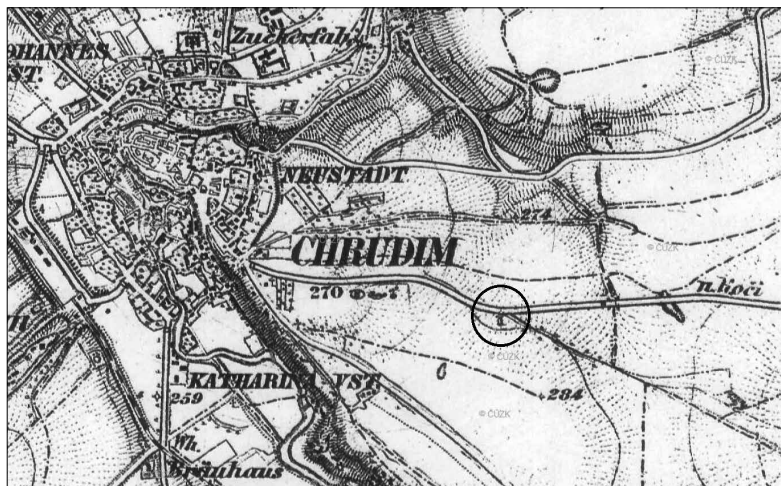
27) *Österreichs Kämpfe im Jahre 1866*, IV, s. 12; G. AMON von TREUFEST, *Geschichte des k. k. Husaren-Regimentes*, s. 559; E. STEINITZ, *Der Rückzug der Nordarmee*, s. 51.

28) SOA v Hradci Králové, fond Sbírká matrik Východočeského kraje, sign. 77-9, Matrika narozených farního úřadu římskokatolické církve Kostelec nad Orlicí, 1826–1843, s. 279.

29) Č. FLORIÁN, *Chrudim za války r. 1866*, č. 47, s. 2.

30) SOA v Hradci Králové, fond Sbírká matrik Východočeského kraje, sign. 3684, Matrika zemřelých Arciděkanského úřadu Chrudim 1865–1879, sign. 3684, s. 49.

Druhým padlým byl rakouský četař (Zugsführer) Michael Zeley narozený v roce 1839 v uherské Félegyháze (dnes město Kiskunfélegyháza ve středním Maďarsku), příslušník 6. eskadrony husarského pluku č. 8, který zemřel 5. července 1866 ve věku 28 let.³¹⁾ Jak píše Florián a další pamětníci, četař Zeley padl „poblíže kříže na rozcestí ke Třem Bubnům dnes stojícího.“ Je to v místech, kde se ze silnice, směřující od chrudimského Nového města na vesnici Kočí, odděluje polní cesta vedoucí k osadě Tři Bubny. Od roku 1858 zde stojí vysoký čtyřboký pískovcový – tzv. Svobodův – kříž.³²⁾ „Četař Zeley zahrabán sice tam, kde padl, ale obyvatelé chrudimští přenesli jeho mrtvolu na hřbitov u sv. Michala a tu ji pohřbili.“ K přenesení ostatků na hřbitov u kostela sv. Michala došlo ještě v roce 1866 a husar byl pohřben podle Josefa Matyáše.³³⁾

Obr. 3: Prostor východně od Chrudimi, kde padl četař Zeley (v kroužku) na mapě 3.vojenského mapování.

31) Kriegsarchiv Wien, sign. 02866, Sterberegister Husaren-Regiment Nr. 8, 1844–1873, 1866, s. 5; SOKA Chrudim, fond Archiv města Chrudim, karton č. 84, inv. č. 701, Dopis husarského pluku č. 8 Městskému úřadu v Chrudimi (č. 2027) z 12. 11. 1866.

32) Č. FLORIÁN, *Chrudim za války r. 1866*, č. 47, s. 2. Svobodův kříž nechal roku 1858 postavit chrudimský rodák a kolínský děkan Jan Svoboda se sourozenci Václavem a Annou na paměť svých rodičů Václava Svobody a Anny, rozené Skálové, majitelů bývalého mlýna Klobásov (dnes je na jeho místě zimní stadion na ulici V Průhonech). Hana MIKÁNOVÁ, *Ke cti a chvále Boží*, Chrudimské vlastivědné listy 26, 2017, č. 5, s. 18–19.

33) A. BLÁŽEK, *Chrudim před sedmdesáti lety*, č. 28, s. 4.

Obr. 4: Svobodův kříž u Chrudimi, v jehož okolí padl četař Zeley
(foto autor, 2022).

Florián se zmiňuje ještě o jednom padlém z tohoto dne u Chrudimi, tentokrát o jakémsi kyrysníkovi: „*Těž na Vlčích horách u stavení Fr. Teplého, č. p. 214-II, zastřelen byl rakouský kyrysník, jenž rovněž pohřben u sv. Michala.*“³⁴⁾ V rakouských seznamech ztrát však žádný kyrysník z jakéhokoli střetu u Chrudimi nefiguruje a není zapsán ani v chrudimské matriční knize zemřelých.

Na postavení důstojného pomníku četaři Michaelu Zeleyovi vypsalo město Chrudim již 21. října 1866 sbírku: „*Sbíráme příspěvky na zřízení náhrobku udatnému husaru, jenž 5^{ho} července 1866 nevšední srdnatost a neohroženost osvědčiv, na půdě chrudimské pruským vojskem v potyčkání zastřelen jest. Husar tento odpočívá na hřbitově sv. Michala. Náhrobek ten má způsobem proudu národním zvěstovat památku udatného vojína. V Chrudimi dne 21^{ho} října 1866. Václav Salášek, Alois Gallat.*“³⁵⁾

Vzhledem k tomu, že nebylo známo jméno zemřelého husara, oslovili chrudimští zastupitelé velitelství husarského pluku č. 8, toho času ve městě Žolkiew v Galicii (dnešní Zhovkva ve Lvovské oblasti na západní Ukrajině). Nezbytné informace jim již 12. listopadu 1866 zaslal velitel jednotky plukovník Gustav Greiner.³⁶⁾

Pomník padlému husaru Zeleyovi, který nechalo postavit město Chrudim, byl slavnostně odhalen 5. července 1869 a starosta Josef Klimeš uveřejnil toto oznámení: „*V pondělí dne 5. července 1869 ve 3 hodiny odpoledne vysvěcen bude památní kámen na hrobě udatného husara Michala Zeleye, který dne 5. července 1866 v Chrudimi hrdinskou smrtí se světa sešel. Průvod vyjde o 3ti hodině z kostela děkanského, před nímž se ctění sborové a spolkové, kteří se slavnosti zúčastniti chtějí, seřaditi mají. K slavnosti té činím slušné pozvání. Obecní úřad v Chrudimi, dne 1. července 1869.*“ Oznámení bylo adresováno následujícím institucím a spolkům: Sbor profesorů reálného gymnázia, sbor učitelů obou hlavních škol, sbor učitelů školy hospodářské, sbor učitelů vyšší dívčí školy, sbor učitelů průmyslové školy, spolek živnostní I–XII, sbor měšťanských ostrořelců, Pěvecký spolek Slavoj, Živnostenská čtenářská jednota, Měšťanská beseda, tělocvičná jednota Sokol, Jednota tovaryšů, c. k. okresní hejtmanství, c. k. krajský soud, c. k. okresní soud, c. k. státní zastupitelství, c. k. finanční okresní ředitelství a c. k. berní úřad.³⁷⁾ Výzdobu smutečního katafalku vojenskými emblémy zajistil prapor polních

34) Č. FLORIÁN, *Chrudim za války r. 1866*, č. 47, s. 2.

35) SOKA Chrudim, fond Archiv města Chrudim, karton č. 84, inv. č. 701, Sbírká příspěvků na pomník husara 21. 10. 1866.

36) Tamtéž, Dopis husarského pluku č. 8 Městskému úřadu v Chrudimi (č. 2027) z 12. 11. 1866.

37) Tamtéž, Oznámení o odhalení pomníku husara Zeleye 1. 7. 1869.

myslivců č. 13, který měl v letech 1866–1869 mírovou posádku v Chrudimi. Konkrétně byl přípravami na slavnost pověřen nadporučík Johann Sturm.³⁸⁾

Vřelé poděkování vyjádřilo také generální velitelství v Praze svým dopisem z 13. července 1869, v němž generál jezdeckta Wilhelm Albrecht kníže Montenuovo napsal: „*Prapor polních myslivců č. 13 mi dal na vědomí, že chrudimští měšťané četaři Michaelu Zeleyovi, který 5. července 1866 nalezl ve městě Chrudimi hrdinskou smrt ve statečném boji s pruskými předsunutými hlídkami, nejen přidělili důstojné místo posledního odpočinku, ale opatřili jej také náležitým pomníkem, který byl 5. července tohoto roku slavnostně vysvěcen. Válečnickova ctnost, takto vznešeně občany uznávaná, blaží vojáckovo srdce, je zároveň útěchou pro rodinu hrdiny a také čestným svědectvím pro ty, kteří vzdálení od vlasti láskyplně chrání a uchovávají památku válečníka, který hrdinně padl v boji za císaře a vlast. Já, jakožto velící generál, v obvodu jehož generálního velitelství se odehrál takto krásný akt piety a vlasteneckého smýšlení, se cítím být povolán především k tomu, abych vyjádřil ušlechtilým obyvatelům města Chrudimi své srdečné uznání a své nejvřelejší poděkování, a proto žádám velectěný městský úřad, aby byl tlumočnickem těchto mých pocitů. Zároveň také podávám o tom zprávu c. k. Říšskému ministerstvu války a slavný městský úřad by si měl být vědom, že byl prostřednictvím praporu polních myslivců č. 13 informován i husarský pluk kurfiřta hesensko-casselského č. 8 pro vlastní vědomí a pro upozornění příbuzným padlého.*“³⁹⁾

Pomník husara Zeleye tvoří pískovcový jehlan na třech kvádrových podstavcích zakončený prostým křížem. Jeho přední stranu zdobí plastika vavřínového věnce a černá mramorová deska se zlaceným nápisem: „*Michael Zeley / četař c. k. 8. pluku husarů / Hessen=Cassel / jenž dne 5. července 1866 / v potyčce s pruskými jezdci / smrtí ze světa sešel.*“ Na pomníku je také uvedeno špatně čitelné jméno jeho tvůrce sochaře Čapka.

O stavbě pomníku svému příslušníku se husarský pluk č. 8 dozvěděl již před jeho odhalením prostřednictvím mysliveckého praporu č. 13. Ihned bylo rozhodnuto, že husarský pluk na oplátku nechá postavit pomník na hrobě civilisty Josefa Matyáše, který byl nešťastně zabit rakouskou kulkou, jak o tom vypovídá dopis husarského plukovníka Greinera z 2. července 1869

38) Tamtéž, Dopis praporu polních myslivců č. 13 Městskému úřadu v Chrudimi z 3. 7. 1869. Nadporučík Johann Sturm se spolu se svým mysliveckým praporem v roce 1866 účastnil těžkých bojů o les Svíb a byl zde zraněn granátem, který ho jen těsně minul a způsobil mu pohmoždění na hlavě. Wenzel SOKOL, *Geschichte des K. und k. Feldjäger-Bataillons Nr. 13*, Bochnia 1899, s. 184.

39) SOKA Chrudim, fond Archiv města Chrudim, karton č. 84, inv. č. 701, Dopis od c. k. Generálního velitelství v Praze městu Chrudimi z 13. 7. 1869.

Obr. 5: Pomník četaře M. Zeleye (foto autor, 2022).

adresovaný velitelství praporu polních myslivců č. 13. Plukovník Greiner velmi slušně odmítl původní návrh, aby pomník civilní oběti bojů hradil myslivecký prapor s tím, že je to čestná povinnost husarského pluku a jeho důstojnického sboru. Nicméně požádal myslivce o zprostředkování jednání s městským úřadem a zařízení všech nezbytných záležitostí.⁴⁰⁾ Zajištěním výroby náhrobku byl pověřen setník praporu polních myslivců č. 13 Hugo Fassl⁴¹⁾ a na hřbitově byl osazen již 30. září 1869 a připraven k odhalení.⁴²⁾ V případě tohoto pomníku se nám zachoval dokonce podrobný rozpočet na jeho postavení a slavnostní vysvěcení z 30. července 1869, ze kterého vyplývá, že celkové náklady byly 82 zlatých.⁴³⁾

Ke slavnostnímu odhalení pomníku Josefa Matyáše došlo 13. října 1869 a stejně jako u pomníku husara Zeleye vydal před touto událostí starosta Klimeš příslušné oznámení: „*Náhrobní pomník, rodákovi našemu Františkovi Matyášovi, tovaryši koželužskému, od c. k. 8. pluku husarského zřízený, bude dne 13. října 1869 v 9 hodin ráno duchovní správou zdejší vysvěcen. Na požádání jmenovaného pluku husarského činím k církevnímu obřadu tomtuto slušné pozvání. Obecní úřad v Chrudimi, dne 9. října 1869.*“ Pozvány byly stejné spolky a instituce jako v červenci 1869. Za pozornost stojí, že se starostovi do oznámení vloudila chyba, neboť uvedl nesprávné křestní jméno oběti.⁴⁴⁾

Kvádrový pískovcový pomník Josefa Matyáše, zakončený profilovanou římsou ve tvaru střechy, na níž je nasazen prostý kříž, má do přední strany zasazené dvě desky z černého mramoru se zlacenými nápisy. Na spodní desce je letopočet 1866, na horní desce je uveden text: „*Cís. kr. 8. pluk husarů / Hessen=Cassel / věnuje pomník tento / Josefovi Matyášovi / koželužskému tovaryši / z Vamberka / jenž v pětce zadní strážce pluku tohoto / s jezdci pruskými 5. července 1866 / na náměstí chrudimském / zabloudilou kulí rakouskou / zastřelen byl.*“

40) Tamtéž, Dopis husarského pluku č. 8 praporu polních myslivců č. 13 z 2. 7. 1869 (č. 1211).

41) Setník 1. třídy Hugo Fassl byl v roce 1866 velitelem 2. depotní setniny praporu polních myslivců č. 13 a v období od 5. 6. do 11. 8. 1866 byl s touto setninou zařazen k nově utvořenému praporu polních myslivců č. 33 (Procházkova brigáda, III. armádní sbor). Spolu s ním se 3. 7. zúčastnil bojů u lesa Holá, kdy prapor podporoval útok Kirchbergovy brigády. Obdržel Nejvyšší pochvalné uznání, neboť „*svou statečností a vytrvalostí v nejprudší palbě byl zářným příkladem svým podřízeným.*“ W. SOKOL, *Geschichte des K. und k. Feldjäger-Bataillons Nr. 13*, s. 185, 200–202.

42) SOKA Chrudim, fond Archiv města Chrudim, karton č. 84, inv. č. 701, Dopis praporu polních myslivců č. 13 městu Chrudimi z 30. 9. 1869 (č. 763).

43) Tamtéž, Návrh pro pomník Josefa Matyáše z 30. 7. 1869.

44) Tamtéž, Oznámení o odhalení pomníku Matyáše (č. 1240) z 9. 10. 1869.

Obr. 6: Pomník tovaryše J. Matyáše (foto autor, 2022).

Obr. 7: Stav pomníku J. Matyáše v roce 1987
(foto M. Vycpálek).

Hřbitov u kostela sv. Michala byl z kapacitních důvodů v roce 1881 uzavřen a pravděpodobně téhož roku došlo k exhumaci ostatků a jejich přenesení spolu s oběma pomníky na nový hřbitov sv. Václava, kde je můžeme také dnes najít.

Do severovýchodního vnějšího pilíře kostela sv. Michala byla zazděna opuková deska upomínající na oba válečné hroby s nápisem: „*Hroby Michaela Zeleye, c. k. husarského četaře, a Josefa Matyáše, koželužského pomocníka, kteří dne 5. července 1866 v srážce stráží rakouských se strážemi pruskými v Chrudimi zastřeleni byli.*“ Tato deska byla v průběhu 80. až 90. let 20. století zcizena a dnes po ní zbývá pouze otvor žalující na neuvěřitelnou lidskou chamtivost, která se nezastaví ani před náhrobky zemřelých.⁴⁵⁾

Obr. 8: Chrudim, pilíř kostela sv. Michala, kde byla zazděna deska obou padlých z roku 1866 (foto Z. Pátek, 2022).

45) Č. FLORIÁN, *Chrudim za války r. 1866*, č. 47, s. 2; Čeněk FLORIÁN – Ferdinand POCHOBRADSKÝ, *Kostel sv. Michala Archanděla v Chrudimi*, Zvláštní otisk z Časopisu Společnosti přátel starožitností v Praze 48, 1940, č. 2–4, s. 78; Čeněk FLORIÁN – Ferdinand POCHOBRADSKÝ, *Kostel sv. Michala Archanděla v Chrudimi*, Časopis Společnosti přátel starožitností v Praze 49–50 (1941–1942), 1946, s. 144; Jaroslav TEPLÝ, *Některé méně známé sepulkrální památky z války roku 1866*, Východočeský sborník historický 10, 2001, s. 102 (autor uvádí, že se deska ztratila někdy mezi lety 1975 a 1995); A. BOUVIER – J. KRAINZ, *Episoden aus den Kämpfen*, s. 240.

Zub času a vandalové zapracovali také na obou přenesených náhrobcích, neboť v 80. letech 20. století byl již jejich stav žalostný – kříže z pomníků zmizely, nápisní desky byly rozbité a z větší části nečitelné. V roce 2004 došlo ke kompletnímu restaurování obou pomníků na náklady města Chrudimi. Chybějící vrcholové kříže byly nahrazeny novými a na pomníky byly osazeny nové nápisní desky zhotovené podle fotodokumentace a zbytků původních desek, které byly poté uloženy do Regionálního muzea v Chrudimi. Náročná oprava zdárně proběhla díky přičinění člena Komitétu pro udržování památek z války roku 1866 Jaroslava Veselého ml. a pracovníků Městského úřadu v Chrudimi.⁴⁶⁾

Nejsou to však jediné památky, které se na prusko-rakouskou válku roku 1866 v Chrudimi dochovaly. Můžeme zde nalézt především několik hrobů obětí cholery, jejímž řádění se Chrudim, stejně jako další města a obce Čech a Moravy, nevyhnula. V roce 1866 to bylo již potřetí, co se toto průjmové onemocnění způsobované bakterií *Vibrio cholerae* dostalo do českých zemí a přerostlo do epidemie, která si vyžádala tisíce obětí. Do Čech ji zavleklo pruské vojsko a šířilo ji dál při svém postupu přes Moravu do Dolního Rakouska.⁴⁷⁾ Průběh epidemie cholery v Chrudimi shrnul Čeněk Florián: „*Dne 2. srpna udál se v Chrudimi případ cholery u pruského vojáka, který zemřel, poté se šířila sporadicky mezi pruským vojskem, až 4. srpna počala řádit i již mezi civilním obyvatelstvem. V důsledcích toho nařídilo pruské komando, že žádný pruský voják nesmí býti ubytován v domě, kde někdo cholerou onemocněl. Dne 15. srpna se cholera silně rozmohla. Nařízeno, aby byly pohřby konány nejjednodušším způsobem a mrtvolu nenoseny do kostela. Umíráček se ozýval pouze dvakrát denně a to ráno v 5 hodin po klekání těm, kdož zemřeli v noci a při večerním klekání oněm, které skosila cholera průběhem dne. Cholera i po uzavření míru ještě nějaký čas v městě řádila. Z vážených lidí zemřeli hosp. úředník Guth, stát. návladní A. Günther, gymn. profesor Tesař a oficiál Wurm, vesměs z Hradce, dále uvědomělý člen obec. výboru chrudimského Fr. Menšík a jeho syn katastrální adjunkt, mlynářka A. Podhajska. Nejvíce obětí si vyžádala cholera v Chrudimi mezi obyvateli části kopaninské, totiž asi 300.*“⁴⁸⁾

46) Výroční zpráva Komitétu pro udržování památek z války roku 1866 za 2004, Bellum 1866 14, 2005, č. 1, s. 25–26.

47) První pandemie cholery zasáhla území habsburské monarchie v roce 1831 a projevovala se s přestávkami až do roku 1838, podruhé to bylo v letech 1849–1850 a 1855 a potřetí v roce 1866. Miroslav SVOBODA, *Cholera na Moravě v roce 1866*, Bellum 1866 29, 2020, č. 2, s. 58–59.

48) Č. FLORIÁN, *Chrudim za války r. 1866*, č. 50, s. 1–2; D. RICHTER, *Chrudim v roce 1866*, č. 5, s. 15–16; TÝŽ, *Chrudim v roce 1866. Život a vztahy v době pruské okupace*, s. 40–41; J. VESELÝ, *Události v Chrudimi za války roku 1866*,

Obr. 9: Hrob A. Günthera (foto autor 2022).

V matrice zemřelých, která zahrnuje město Chrudim i s jeho předměstími (Jánské a Kateřinské) a místními částmi a podává přesné informace o počtu úmrtí, je zapsáno 248 obyvatel, kteří zemřeli od 25. července do 20. října 1866. Pouze u 158 z nich je jako příčina úmrtí uvedena cholera (případně zápal střev, slabost způsobená průjmem nebo tyfus). První oběť ve městě si nemoc vyžádala 25. července, kdy zemřel Jan Velebný (3,5letý syn nádenice Anny Velebné z domu čp. 165) a do konce července jí podlehlly 2 ženy a 2 děti (ve věku do 18 let). Epidemické šíře dosáhla v srpnu 1866, kdy zemřelo 33 mužů, 47 žen a 43 dětí a postupně doznívala v září (9 mužů, 8 žen a 9 dětí) a říjnu (3 muži a 2 děti). Poslední obětí byl švec Martin Mrkvička, který zemřel 20. října 1866 ve věku 55 let.⁴⁹⁾ V tomto výčtu nejsou zahrnuti obyvatelé židovského vyznání a také lidé z okolních obcí patřících k chrudimské farnosti (Vestec, Topol, Kočí, Vlčnov, Tři Bubny, Orel, Sobětuchy, Pouchobradý, Markovice, Třebřichy a Bylany), kde zemřelo na cholery celkem 17 obyvatel. Osm z chrudimských obětí cholery roku 1866 představují lidé, kteří byli nuceni se sem v důsledku válečných událostí dočasně přestěhovat z Hradce Králové – mezi nimi je například státní návladní královéhradeckého krajského soudu August Günther (zemřel 6. srpna), profesor královéhradeckého gymnázia Josef Tesař (zemřel 15. srpna), nebo královéhradecký oficiál Karel Ševčík (7. září).⁵⁰⁾

Ve městě také zemřelo celkem 11 pruských vojáků – první z nich již 23. července 1866 a ne až 2. srpna, jak uvádí dobové zprávy o epidemii cholery. Všichni tito vojáci zemřeli v městské nemocnici a byli pohřbeni na hřbitově u kostela Povýšení sv. Kříže.⁵¹⁾

23. 7. – Friedrich Thom, husar, pomořanský husarský pluk (Blücherovi husaři) č. 5, cholera, 27 let, pohřben 25. 7.

24. 7. – Friedrich Neumann, fyzilír, 1. magdeburský pěší pluk č. 26, 9. setnina, zánět střev, 28 let, pohřben 26. 7.⁵²⁾

s. 17; A. BLAŽEK, *Chrudim před sedmdesáti lety*, č. 31, s. 4. Všeobecně se uvádí, že si cholera v roce 1866 vybrala v Chrudimi životy přibližně 300 lidí.

49) SOA v Hradci Králové, fond Sbirka matrik Východočeského kraje, sign. 3684, Matrika zemřelých Arciděkanského úřadu Chrudim 1865–1879, s. 50–79.

50) Tamtéž, s. 54, 60, 72. Jaroslav DVORÁK, *Velké dny hradecké pevnosti za války 1866*, Červený Kostelec 2021, s. 506, 529.

51) SOA v Hradci Králové, fond Sbirka matrik Východočeského kraje, sign. 3684, Matrika zemřelých Arciděkanského úřadu Chrudim 1865–1879, s. 50, 51, 54, 55, 56, 57, 64, 66. Stará nemocnice byla v domě na dnešní adrese Palackého třída čp. 165.

52) Viz též FRITSCH, *Der Antheil des 1. Magdeburgischen Infanterie-Regiments Nr. 26 an der Kampagne von 1866 gegen Oesterreich*, Magdeburg 1867, s. 60.

Obr. 10: Hrob pruských vojáků na hřbitově sv. Kříže
(foto autor 2010).

24. 7. – Karl Zodl, husar, 5. zeměbranecký husarský pluk, cholera, 30 let, pohřben 26. 7.
28. 7. – Albert Anhalt, poddůstojník, 2. východopruský granátnický pluk č. 3, 10. setnina, sepse břicha, 29 let, pohřben 30. 7.⁵³⁾
6. 8. – Andreas Wiedemann, voják, králův granátnický pluk (2. západopruský) č. 7, cholera 22 let, pohřben 8. 8.
8. 8. – Ernest Riedl, granátník, králův granátnický pluk (2. západopruský) č. 7, cholera, 30 let, pohřben 10. 8.
10. 8. – Friedrich Mathes, hulán, vestfálský hulánský pluk č. 5, střevní krvácení, 25 let, pohřben 12. 8.
12. 8. – Friedrich Hoffmann, voják, vestfálský fyzilírský pluk č. 37, cholera, 27 let, pohřben 14. 8., 12. 11. 1867 exhumován na náklady pluku
21. 8. – Ernest Scharfenberg, granátník, králův granátnický pluk (2. západopruský) č. 7, tyfus, 25 let, pohřben 23. 8.
21. 8. – Johann Kämerling, voják, vestfálský fyzilírský pluk č. 37, cholera, 26 let, pohřben 23. 8.
23. 8. – August Wolf, mušketýr, 1. dolnoslezský pěší pluk č. 46, cholera, 26 let, pohřben 25. 8.

Před tím, než poslední prusí vojáci v polovině září opustili Chrudim, nechali postavit na hřbitově u kostela Povýšení sv. Kříže pohřbeným vojákům pomník (pískovcový kříž zdobený rostlinnými motivy na vysokém podstavci) s ústředním nápisem: „*Hier ruhen in Gott 11 preussische Soldaten.*“⁵⁴⁾ Pomník byl v roce 2006 opraven členy Komitétu pro udržování památek z války roku 1866 vedenými Jaroslavem Veselým.

Na hřbitově sv. Václava můžeme dnes najít další dva hroby obětí cholerové epidemie. Především je to vysoká pískovcová stéla s břidlicovými nápisními deskami na hrobě návladního Augusta Günthera (24. 8. 1806 – 5. 8. 1866) a dále mohutný pískovcový pomník s plastikou hlavy Krista na hrobě člena chrudimského obecního výboru Františka Menšíka (24. 2. 1803 – 11. 8. 1866) a jeho syna, geometra, Františka Menšíka (7. 10. 1836 – 18. 8. 1866). Na závěr je třeba se zmínit ještě o jednom místě na hřbitově sv. Kříže, kde jsou v rodinné hrobce uloženy ostatky houslařského mistra Ladislava

53) Ernst PAULY, *Geschichte des 2. Ostpreussischen Grenadier-Regiments* Nr. 3, II, 1800–1885, Berlin 1885, s. 622. Autor mylně uvádí, že zemřel v lazaretu v Pardubicích.

54) Č. FLORIÁN, *Chrudim za války r. 1866*, č. 50, s. 2; D. RICHTER, *Chrudim v roce 1866*, č. 5, s. 16; J. VESELÝ, *Události v Chrudimi za války roku 1866*, s. 16–17. Překlad nápisu na pomníku: Zde odpočívá v Pánu 11 pruských vojáků.

Obr. 11: Hrob rodiny Menšíkových (foto autor 2022).

Františka Prokopa (21. 8. 1843 – 11. 5. 1919), který bojoval v prusko-rakouské válce v řadách rakouského pěšího pluku č. 21. Jeho vzpomínky, vydané knižně v roce 1981, jsou neocenitelným pramenem ke studiu vojenského života v rakouské armádě a především podávají svědectví přímého účastníka bitev u České Skalice (28. 6. 1866), Hradce Králové (3. 7. 1866) a srážky u Tovačova a Dubu (15. 7. 1866).⁵⁵⁾

Chrudim, byť se v úvodních fázích polního tažení roku 1866 nacházela v bezpečné vzdálenosti od všech oblastí severovýchodních Čech poznamenaných těžkými boji, nakonec přece byla nucena vypořádat se s celou řadou těžkostí, které válka přinesla. Ve městě a jeho okolí došlo ke dvěma vojenským střetům, které se však omezily na nevýznamné šarvátky a vyžádaly si pouze dva mrtvé. Nejtěžší zkouškou se tak stala cholera zavlečená do Čech pruskou armádou, jejíž epidemie kulminovala v srpnu 1866 a za čtyři měsíce svého trvání si vyžádala minimálně 158 lidských životů. Město se z prožitých útrap rychle vzpamatovalo a již v roce 1869 byly postaveny na hrobech obou obětí střetu z 5. července 1866 důstojné pomníky, které se dochovaly do dnešní doby. Spolu s několika náhrobky obyvatel i pruských vojáků zemřelých na choleru tvoří zajímavý soubor funerální architektury, připomínající dramatické události prusko-rakouské války, který by si však zasloužil většího obecného povědomí. Chrudim se tak řadí mezi významné lokality s památkami na rok 1866 nacházející se mimo hlavní česká bojiště, jakými jsou především města Vysoké Mýto, Litomyšl, Svitavy nebo Moravská Třebová v oblasti Českomoravského pomezí.

Mgr. Jiří Synek

*Komitét pro udržování památek
z války roku 1866, Hradec Králové
e-mail: messer52@seznam.cz*

55) Ladislav PROKOP, *Zápisky*, Hradec Králové 1981; Josef ŠRÁMEK, *Cesta tam a zase zpátky: Morava ve válečném roce 1866 ve vzpomínkách Ladislava Prokopa z 21. pěšího pluku*, in: Miroslav Svoboda (ed.), *Rok 1866 na Moravě*, 33. Mikulovské sympozium, Brno 2017, s. 39–52.

MILITARY SKIRMISHES IN 1866 IN THE CHRUDIM REGION AND RELATED MONUMENTS

After the battle of Hradec Králové (Königgrätz), the town of Chrudim not only was one of the places through which the defeated Austrian-Saxon forces retreated towards Moravia; it also witnessed two small-scale military skirmishes. On the morning of 5 July 1866, the 10th Prussian Posen Uhlan Regiment, commanded by Lieutenant Colonel Barnekow, was advancing from Pardubice when it clashed near the village of Mikulovice with two squadrons from the 2nd Austrian Dragoon Regiment commanded by Lieutenant Colonel Kutschenbach, later supported by one squadron from the 8th Hussars' Regiment. After a brief engagement, the Prussians turned back towards Pardubice and the Austrians retreated past Chrudim; only Hussar patrols remained in the town in order to observe the Prussian forces' next movements. In the afternoon, one platoon from the 4th squadron of the 4th Regiment of the First Silesian Dragoons entered the town square and clashed with several Austrian Hussars, driving them out of the town, after which they retreated as far as Chrást.

This skirmish claimed two lives – of the apprentice tanner Josef Matyáš (the accidental victim of a bullet discharged from one of the Austrian Hussars' carbines) and the Austrian Sergeant Michael Zeley, who was killed by a shot from one of the Prussian Dragoons near a wayside cross at the junction of a road leading to the settlement of Tři Bubny.

Both were interred in the cemetery of St. Michael's Church, and in 1869 dignified tombstones were installed at their graves. Zeley's tombstone was paid for by the town of Chrudim, and Matyáš's was funded by the 8th Hussars' Regiment. In 1881, both tombstones and the remains of the deceased were relocated to the cemetery of St. Wenceslas' Church, where they remain to this day.

However, these are not the only memorials to the events of 1866 in Chrudim; the cemetery at St. Wenceslas' Church is also the site of two tombstones commemorating the victims of a cholera epidemic that claimed 158 lives in the town. The cemetery of the Church of the Holy Cross contains the tombstone of 11 Prussian soldiers who died in the town, as well as the grave of Ladislav Prokop, who served with the 21st Austrian Infantry Regiment in battles near Česká Skalice, Hradec Králové and Tovačov. Prokop wrote an account of his experiences, which provides very interesting insights into the 1866 Prussian-Austrian War.